
Anmeldelser

"Fordømmelsens og frelsens tvehovede uhyre: tiden"

Hans Jørgen Thomsen: *Erfaringer til tiden. Det moderne vilkår*, Forlaget Modtryk, Århus, 1993

*

Hans Jørgen Thomsen har i anden sammenhæng gjort opmærksom på, hvorledes *Erfaringer til tiden* sammen med tidligere offentliggørelser indgår som led i et fortsat forsøg på at formulere og fastholde i det mindste en idé om livshistorisk placering i forhold til den historiske periode vi i mangel af bedre kunne kalde Danmark i efterkrigstiden. *Erfaringer til tiden* er med andre ord et stykke kritisk teori, som i udgangspunktet - og under neden mere end på overfladen - er personligt afhandlet.

Og hermed er meget allerede sagt om de klare præmisser for at fastholde en kritisk teori om moderniteten - og altså ikke postmoderniteten - som vedkommende: Skal en teori have noget fornuftigt at sige (om) hiin Enkelte i mængden, ja så må den som levende og erfarende bidrage med livshistoriens profane kombination af alvor og skrøbelighed. I den forstand er det, man kan konstatere, at præmisserne hos Thomsen har det med at forvandle sig til idéhistoriske og filosofiske pointer. Hvilket altså må forstås derhen, at begreber, som frem til nærværende epoke af den traditionelle metafysik har været nedskrevet som negative vilkår, overalt dukker forvandlede op igen som muligheder i positiv forstand.

Samtidig er det næppe for meget at hævde, at en sådan form for pointeret vitalisering af kritisk tænkning, som jeg ikke kan skjule jeg finder mere end almindeligt besnærende, sandsynligvis er den egentlige igangsætter af dén afsøgning af stillejer, *Erfaringer til tiden* også demonstrerer i forhold til de forrige udgivelser. For at en sådan afsøgning finder sted, er det svært at komme uden om; dertil virker genreforskydningerne bagud til afhandlingen om *Frihed og kontingens* (1988) og den opfølgende og frenetiske *Fornuft og endelighed* (1990) ganske enkelt for påfaldende.

Her kunne en vovet forudsigelse være, at dansen omkring de udtryksformer, som passer til sagen - eller, for nu at være helt præcis: besinder sig på tiden - med de mest vellykkede af samlingens essays nærmer sig sin afslutning. Og det vel at mærke ved en form som svarer til tidens prosaiske dramatik i dén dobbelte betydning, hvor erfaringer til tiden vil sige erfaringen af tid som foranderlighed og erfaringen af tid, sådan som den udspringer af og udgør sin del af en samtid; en dobbelthed der slet og ret betegnes som *kontrasterfaring*. En tidssvarende form som hos Thomsen fører til en bevægelse i stemning bort fra det boheme-agtiges noget skingre register - som iøvrigt aldrig rigtig for alvor har været hans - forbi ideologikritisk tristesse og vægring ved verden heni mod en tone, der stemmer mere melankolsk, mere blå - mere *blues*.

At tiden æder sig ind i centrum af enhver ontologi, er blot et andet ord for, at tingene er blevet katteagtige i moderniteten. De

Anmeldelser

dukker op, som det passer dem for så atter at forsvinde igen - som det passer dem. Ud af, hvad der engang fortrøstningsfuldt hed sig at være herrens, men som fra midten af forrige århundrede har tilhørt tidens uransagelige veje. Sidenhen har andetheden haft sit helt eget liv; tingene er blevet kontingente med andre ord, hvilket uundgåeligt smitter af på vore forestillinger om dem, hvorfor også de står notorisk for forfald. Og dette erfares som en prøvelse at leve med, før det opleves som en befrielse - hvis denne association imellem frihed og kontingens da overhovedet nogen sinde finder sted i den enkeltes erfaringsliv. For en prøvelse som denne vil man være tilbøjelig til at sidde overhørig, når den som denne er ensbetydende med angst, anonymisering, fremmedhed og potensering af ensomhed i skøn - ja, som mulighed netop *skøn* - forening.

Midt igennem bekvemmelighed og avanceret varetægelse af medlidenhed stiller modernitetens krav på en ny måde i forhold til tidligere; der skal særlige kompetencer til at handle ud fra et "... frisat nu uden historie og fremtid med den dertil skærpede kontingenserfaring..." Ikke desto mindre er det med denne manddomsprøve, modernitetens krympede normativitet åbenbarer sig. Myndighed vendes i det perspektiv - efter det vi godt kan betegne som en slags metafysikkens Anden kopernikanske Vending - 180 grader ud i retning mod endeligheden, og fornuften med dens forventninger om verdens venlighed sendes omvendt tilbage mod det infantile stadie.

Med en citeret vending fra en tidlig af-

handling af Sartre om Ego'ets transcendens er subjektet sendt svækket ud blandt tingene i en cirkulation uden centrum og derfor uden periferi: Ego'et er "hverken formelt eller materielt i bevidstheden: det er udenfor, *i verden*; det er en væren i verden ligesom en anden persons Ego". Og det er herreløst tid, der sender subjektet ud i denne vareagtige cirkulation, hvor frihed og fremmedhed følges ad. Et andet ord for det samme hos Thomsen har hidtil været fornuftens endeliggørelse eller slet og ret enheden af fornuft og endelighed. Men Sartres passus fra 1936 anskueliggør bedre, hvordan der på én gang kan være tale om en radikal omvurdering af forholdet mellem subjekt og verden i metafysikken, uden at provisoriskhed så iøvrigt eliminerer nogle af delene.

Uden tidligere tiders bekvemme metafysik som formidler af den sprængfarlige relation mellem subjekt og objekt bliver det nu op til førstnævnte at se tidens tvehovede uhyre i øjnene og fortælle sin egen historie om det; vel vidende, at denne historie bliver principielt uendelig, fordi verden og dens genstande i og med forgængeligheden ikke kan afhandles til bunds. Iøvrigt den samme uendelighed, som hos post-modernismens ideologer førte til en slags ontologisk kortslutning, der så at sige tillod fortællingen at blive til det hele.

Og det er vel den nye og overordnede pointe hos Thomsen efter firserne og post-modernismen: Ikke alene er det muligt ifølge fornuftskritikken, men også et "must" at gennemføre dekonstruktionen af den store Fortælling og opløse den i flere og små. Blot skal der altså langt mere til

Anmeldelser

end dette for at få metafysikkens to poler til at fordufte op i tomme - det vil egentlig sige konfliktløse - (selv)scenesættelser.

Alle helhedsambitioner inklusive de kritiske har med andre ord ladet sig - om ikke afløse, så i hvert fald - influere af en besindig fortælleambitions mikroskopi. Hos Thomsen resulterer det i, at et *cross-over* mellem filosofien og litteraturhistorien og den moderne roman er blevet mere end en selvfølge - med deraf følgende vitaminindsprøjtning af nye forfatterskaber. Ud over de velkendte: Adorno, Benjamin og Sartre på den faglige side og Flaubert og Baude-laire på prosaens og lyrikkens finder vi i centrum af bogen fremskrivninger af et moderne begreb om skæbne hos Karen Blixen og Milan Kundera flankeret af to danske repræsentanter for efterkrigstidens romanforfattere, Tage Skou-Hansen og Erik Aalbæk Jensen.

Spørgsmålet i det senmoderne lyder i al sin enkelthed, hvad en moderniseret forestilling om skæbne må indebære. I den forbindelse viger Thomsen ikke tilbage for at genåbne ballet for den gode, gamle diskussion om det gode liv. Et vovestykke, der allerede fandt sted i *Fornuft og endelighed* med en drejning af sandheds-begrebet væk fra dets kredsen om (sand) viden henimod (sand) væren. I og med det senmodernes krympede normativitet siger det sig selv, at vejen hertil ikke er og ikke kan være givet på anden måde end negativt. Blot er det blevet en mulighed at styre uden om ekstremerne for at ramme et sted midt imellem kynisme og desillusion.

Melankolsk prosa er Thomsens betegnelse

for stemningslejet i en række livshistorier, hvis eksistenser udmærker sig ved evnen til besindigt at bemestre - leve med er måske et bedre ord - konfrontationen med skæbne og erfaringen af kontrast imellem forventning til verden og brud herpå. Eller sagt på en anden måde: Med mandhaftig modenhed er det lykkes for romanernes hovedpersoner at besinde sig på, hvad det vil sige - med en berømt vending fra Hegel - at indhold og tyngde er givet gennem nærvær såvel som fravær af andethed.

Det forlener som sagt også fornufskritikken med en blå tone hinsides bitterhedens og det bohème-agtiges sætten lighedstegn imellem forfald og egentlighed. I stedet sker der noget, Thomsen af uudgrundelige årsager undlader at gøre det store nummer af: vi bliver vidner til eksistenser, hvor konflikter holdes åbne uden at fortabelse bliver konsekvensen. Hovedpersonerne i det nye galleri lever ganske enkelt længere. Ja, ikke alene lever de længere, men også mindre nervøst end Gustav Aschenbach, med mere alvor end Hans Castorp, og med mere grund under fødderne end Emma Bovary. Og måske de lever i lige så lang tid som Roquentin alias den Sartre, der to år tidligere formulerede sætningen om bevidsthedens spontane sværmerier. Det vil sige, til de dør en såkaldt naturlig død.

I så fald er det en befrielse, at en strømning, der har sat sit særegne præg på vestlig kultur i mere end to hundrede år - nærmere bestemt siden 1774, året for Goethes fortælling om *Den unge Werthers lidelser* - åbentlyst er vigende i forhold til det senmodernes normativitet: "forsoning uden bit-

Anmeldelser

terhed". Livet kan nu leves andre steder end på dødens rand uden af den grund at være usselt kedsommeligt og ulideligt let. Dog må dette ikke misforstås: Thomsen går ingenlunde ærinder for den institutionaliserede omsorg med dens ofte umenneskelige hægen ved liv og sundhed for enhver pris. Kynisk medlidenhed, som den praktiseres i velfærdsstaten, er tværtimod en restringeret fæcon at forholde sig til uundgåelig lidelse ifølge bogens indledende essay.

Spørgsmålet er så, hvor tæt livsduelighed skal associeres med absolut profanering, eller om det er nødvendigt at indføre en subtil skelnen mellem endelighedsbesindelse og det mere radikalt klingende endeliggørelse. Er dét frisatte nu, denne proces kaster cogito ud i, nok til at holde sammen på en person? Ligger der ikke en trussel om selvopløsning gemt under øjeblikskategoriens inertiløshed? Eller omvendt: er det rigtigt, som det bliver hævdet, at éngangsgagtigheden i det herreløse tidsrum "forlener (det moderne menneskes) fakticitet med en ultimativ uopslidelig betydning"? Strengt taget kunne man vel lige så godt hævde det modsatte uden at forfalde til gentagelsesmetafysik af den grund. Endelighed forstået som provisorium må være til at leve med, men er ikke til at handle på. Dertil er det objektives for-gængelighed alt for uransagelig en kategori - for katteagtig.

André Danielsen

Omkring Wittgenstein

Jens Glebe-Møller og Peter K. Westergaard:
Ludwig Wittgenstein, 112 sider, 125 kr.
Forlaget Anis, 1993.

*

Ingen filosofi så lidt som noget andet kulturelt artefakt, bestemmer selv sin virknings- og tolkningshistorie. Stor filosofi såvel som stor kunst lever videre i traditionen, der gang på gang revitaliserer den under forskellig perspektivering.

Således også Wittgensteins tænkning. I adskillige år var Wittgenstein først og fremmest et anliggende for den logiske positivisme og så senere for den analytiske sprogfilosofi. Det har de seneste årtier ændret sig markant. Ikke bare er interessen for Wittgensteins tænkning blevet tematisk bredere, men tillige er interessen blevet synlig i vidt forskellige tænketraditioner. I det hele taget har den filosofiske tænkning de seneste år oplevet en markant afvikling af lejr-tænkning og ghettoisering. Murene er også her krakeleret, vel ikke så dramatisk som i den politiske verden, men alligevel åbenbart. Det betyder selvsagt ikke, at alle traditioner er borte, derimod at den nidkære vogtning over grænsedragninger får dæmpet sin selvfølghed.

Jens Glebe-Møller og Peter K. Westergaards lille bog *Ludwig Wittgenstein* indskriver sig i dette nybrud. Interessen er ikke traditionspleje eller meningsvogtning, men samler sig om disse fire punkter: 1) at lave en introduktion til Wittgensteins tænkning;